

## O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHDA XALQARO STANDARTLAR

Yuldashev Baxtiyor Yusupjon o'g'li

O'zMU magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13856246>

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada inson huquqlariga oid xalqaro hamda milliy qonunchilik huquqiy jihatdan tahlil qilingan bo'lib, unda inson huquqlari umujahon deklaratsiyaning mazmun mohiyati hamda O'zbekiston Respublikasining inson huquqlari sohasidagi milliy normativ-huquqiy hujjatlari bayon qilingan. Bundan tashqari bugungi kundagi O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlili shuningdek ushbu islohotlarning bugungi kundagi ahamiyati hamda uning jamiyatdagi o'rni va roli tahlil qilingan.

So'ngra maqolada so'ngi yillarda mamlakatimizda inson huquqlari sohasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar huquqiy jihatdan keng tahlil qilingan.

**Kalit so'zlar:** inson huquqlari, Inson huquqlari umujahon deklaratsiyasi, Inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro Bill, inson huquqlari bo'yicha ta'lim, umumbashariy madaniyat, tenglik.

## INTERNATIONAL STANDARDS IN THE PROVISION OF HUMAN RIGHTS IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

**Abstract.** This article provides a legal analysis of international and national legislation in the field of human rights, which sets out the content of the Universal Declaration of Human Rights and national normative legal acts of the Republic of Uzbekistan in the field of human rights. In addition, the analysis of the ongoing reforms in the field of human rights in the Republic of Uzbekistan has been carried out, as well as the significance of these reforms today, their place and role in society has been analyzed. In addition, this article provides a broad analysis of the normative legal acts adopted in the field of human rights in our country in recent years.

**Key words:** human rights, the Universal Declaration of Human Rights, the International Bill on Human Rights, Human Rights Education, universal culture, equality.

## МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

**Аннотация.** В данной статье с юридической точки зрения анализируется международное и национальное законодательство по правам человека, раскрывается сущность Всеобщей декларации прав человека и национальных нормативных правовых документов Республики Узбекистан в области прав человека. Кроме того,

*анализируется анализ реформ, реализуемых сегодня в сфере прав человека в Республике Узбекистан, а также значение этих реформ, их место и роль в обществе. Далее в статье с юридической точки зрения анализируются нормативные правовые документы, принятые в области прав человека в последние годы в нашей стране.*

**Ключевые слова:** права человека, Всеобщая декларация прав человека, Международный билль о правах человека, образование в области прав человека, универсальная культура, равенство.

---

Bugungi murakkab sharoitlarda, miqyosiga ko'ra misli ko'rilmagan qurolli ziddiyatlar hamda xalqaro darajada tinchlik va barqarorlikka oshib borayotgan tahdid sahnida tinchlik va xavfsizlikni, barqarorlikni, inson huquqlarini himoya qilish va tizimli taraqqiyotni ta'minlash yo'lida a'zo davlatlarning sa'y-harakatlarini birlashtirishni maqsad qilgan universal xalqaro tuzilma sifatida BMTning roli va mas'uliyati ortib bormoqda. 75 yildan ko'proq vaqt oldin tashkil etilgan Birlashgan Millatlar Tashkiloti hozirgi vaqtda 193 davlatni birlashtirgan.

Katta va kichik, boy va kambag'al davlatlar, turli siyosiy qarash va tuzilmaga ega mamlakatlar BMT a'zolari bo'lishi mumkin, ularning barchasi ovoz berish va bu jarayonda ishtirok etish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining Muqaddimasida O'zbekiston xalqi inson huquqlariga va davlat suvereniteti g'oyalariga sodiqligini tantanali ravishda e'lon qilib, hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatini anglagan holda, o'zbek davlatchiligi rivojining tarixiy tajribasiga tayanib, demokratiya va ijtimoiy adolatga sadoqatini namoyon qilib, xalqaro huquqning umume'tirof etilgan qoidalari ustunligini tan olgan holda, respublika fuqarolarining munosib hayot kechirishlarini ta'minlashga intilib, fuqarolar tinchligi va milliy totuvligini ta'minlash maqsadida insonparvar demokratik huquqiy davlat barpo etish vazifasi qo'yilganligi aytib o'tilgan.

Hozirgi dunyoda inson huquqlari yetakchi o'rinni egallashi umume'tirof etilgan dalildir.

O'zbekiston o'z tashqi siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilagan dunyoning asosiy xalqaro tashkiloti bilan hamkorlikka katta ahamiyat qaratadi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligini e'lon qilganidan keyin a'zo bo'lgan birinchi xalqaro hujjat hisoblanadi. Bu esa davlatimiz o'z siyosatida inson huquqlari g'oyalari va qadriyatlariga sodiq ekanini anglatadi. Deklaratsiya majburiy xarakterga ega bo'lmagan hujjat sanalsa-da, u BMTga a'zo mamlakatlar o'z konstitutsiyalarini ishlab chiqishda

teng bo'lishni boshlagan standartlarga aylandi. Deklaratsiya keyinchalik O'zbekiston Respublikasi tomonidan inson huquqlari bo'yicha 80 dan ortiq hujjat imzolanishiga asos bo'ldi.<sup>1</sup>

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi Inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro Billning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. "Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakt hamda "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro pakt va uning ikkita Fakultativ protokoli Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi bilan birgalikda Inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro Billni tashkil etadi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi qabul qilingan va e'lon qilingan 1948 yildan 1976 yilgacha, ya'ni Inson huquqlari bo'yicha xalqaro paktlar kuchga kiringunga qadar, deklaratsiya "Inson huquqlari to'g'risida"gi xalqaro Billning to'liq to'ldirilgan yagona qismi bo'lgan. Deklaratsiya ham, keyinchalik paktlar ham dunyoning barcha burchaklaridagi odamlar hamda ularning hukumatlari ongi va harakatlariga chuqur ta'sir ko'rsatdi.

Davlatimiz BMT Ustavi, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va boshqa asosiy xalqaro shartnomalardagi maqsad va prinsiplarga sodiq bo'lib, o'z zimmasiga olgan majburiyatlarni og'ishmay bajarib kelmoqda.

O'zbekistonning keyingi yillardagi sa'y-harakatlarining xalqaro e'tirofi BMT Bosh Assambleyasida quyidagi rezolyusiyalarning qabul qilinishida yaqqol namoyon bo'ldi:

"Markaziy Osiyoda tinchlik, barqarorlik va barqaror taraqqiyotni ta'minlash bo'yicha mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash"; "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik"; "Barqaror turizm va Markaziy Osiyoda barqaror taraqqiyot"; "Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qilish". Shu bilan birga, BMT shafeligida xalqaro anjumanlar tashkillashtirildi.

Xususan, 2017 yilning noyabrida Samarqandda "Markaziy Osiyo: bir o'tmish va umumiy kelajak, barqaror taraqqiyot va o'zaro farovonlik yo'lida hamkorlik" konferensiyasi, 2018 yilning mart oyida Toshkentda "Tinchlik jarayoni, xavfsizlik sohasida hamkorlik va mintaqaviy sheriklik" mavzuida, 2021 yilda Xivada "Markaziy Osiyo jahon sivilizatsiyalari chorrahasida" xalqaro forumlari o'tkazildi. O'zbekistonda inson huquqlari himoyasi BMT bilan hamkorlikning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'riladi.

Bugun mamlakatimizda demokratiyaning zamonaviy va inson huquqlari mezonlariga javob beradigan barqaror siyosiy tizimi barpo etilgan, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi organlari va barcha darajadagi sud hokimiyati faol ishlamoqda. Eng muhimi, jamiyatda Konstitutsiyaga va mamlakat qonunlariga hurmat qaror topmoqda. "Inson sha'ni va qadr-qimmatini yo'lida" ustuvor prinsipi hayotda o'z tasdig'ini topmoqda. "Albatta, inson qadri biz uchun qandaydir mavhum,

<sup>1</sup> Inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquq: Darslik Saidov A.X -Toshkent : 2006

balandparvoz tushuncha emas. Inson qadri deganda, biz, avvalo, har bir fuqaroning tinch va xavfsiz hayot kechirishini, uning fundamental huquq va erkinliklarini ta'minlashni nazarda tutamiz. Inson qadri deganda, biz har bir fuqaro uchun munosib turmush sharoiti va zamonaviy infratuzilma tashkil etishni, malakali tibbiy xizmat ko'rsatish, sifatli ta'lim, ijtimoiy himoya tizimi, sog'lom ekologik muhit yaratib berishni tushunamiz", deya ta'kidlaydi O'zbekiston rahbari.

Mamlakatimizda Ombudsman instituti 1995 yil 23 fevralida MDH davlatlari orasida birinchilardan bo'lib joriy etilgan edi. Parlament Ombudsmani, Bolalar Ombudsmani, Biznes-Ombudsman va Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz ushbu tizimga kiradi. Majburiy va bolalar mehnatini bartaraf etish sohasidagi ishlar holati tubdan o'zgardi. Qiynoqlarning oldini olish milliy preventiv mexanizmini takomillashtirish bo'yicha qonunchilik hujjatlari qabul qilindi. O'tgan davr mobaynida Ombudsman jamiyat hayotida o'z o'rnini topdi. Xalqaro Ombudsman instituti, Yevropa Ombudsman instituti, Osiyo Ombudsmanlar Assotsiatsiyasi, Turkiy tilli davlatlar inson huquqlari bo'yicha milliy institutlari va ombudsmanlari Assotsiatsiyasi hamda Yevroosiyo Ombudsmanlari Alyansi kabi xalqaro birlashmalarning to'la qonli a'zosiga aylandi. Bir qancha xorijiy mamlakatlarning inson huquqlari bo'yicha milliy institutlari bilan o'zaro hamkorlik to'g'risida 20 dan ortiq memorandum imzolandi.

Tashkilotimizning 28 yilligiga bag'ishlangan mazkur tadbirdan ko'zlangan asosiy maqsad inson huquq va erkinliklarini ta'minlashda xorijiy davlatlar Ombudsmanlari, milliy institutlari, vakolatli davlat organlari va xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro tajriba almashish va chet davlatlarida mehnat qilayotgan hamyurtlarimiz manfaatlarini himoya qilishda hamkorlikni kuchaytirishdan iborat. Shuningdek, yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar hamda jazoni ijro etish muassasalarida saqlanayotgan shaxslar huquqlarini himoya qilish va rag'batlantirish yuzasidan mamlakatimizda olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar mazmun-mohiyatini xalqaro hamjamiyatga yetkazish maqsad qilingan.

BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish mamlakatimizni "O'zbekiston Respublikasining fuqaroligi to'g'risida"gi yangi qonunning qabul qilinishi bilan tabriklar ekan, "O'zbekiston ilgari fuqaroligi yo'q shaxslarga fuqarolik bergan holda, aholining zaif qatlamlari hayotini yaxshilamoqda. Ushbu voqea dunyoning barqaror rivojlanish sohasida maqsadlarga erishish bo'yicha o'n yillik harakatlarini boshlayotgan bir paytda, O'zbekistonning hech bir insonni hal etilmagan muammo bilan yolg'iz tashlab qo'ymaslikning qat'iy tarafdori ekanini ko'rsatdi", deya qayd etdi. O'zbekiston BMTning Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissarligi boshqarmasi bilan samarali hamkorlik va muntazam muloqotni yo'lga qo'ygan. Mazkur boshqarma bilan hamkorlikda 2020 yilning iyunida birinchi marta O'zbekistonning inson huquqlari bo'yicha Milliy

strategiyasi qabul qilinib, izchillik bilan amalga oshirilmoqda. U BMTning Inson huquqlari bo'yicha kengashi va shartnomaviy qo'mitalarining tavsiyalarini amalga oshirishni ko'zda tutadi.

Milliy strategiyani qabul qilishda nafaqat ekspert doiralarning, balki keng jamoatchilik va xalqaro tashkilotlarning fikri ham inobatga olingan.<sup>2</sup>

2022 yilda O'zbekistonda inson huquq va manfaatlarini har tomonlama ta'minlash bo'yicha islohotlar izchil davom etdi.

Yakuniga yetgan 2022 yil bo'yicha jahon miqyosida bu boradagi ahvol qanday?", degan savol tug'ilishi tabiiy. Gap shundaki, pandemiya oqibatlarini to'la bartaraf etishga ulgurmasdan, jahon mintaqalarida ro'y berayotgan mojarolar yangi global inqirozning boshlanishiga olib keldi.

Sayyoramizning turli hududlarida oziq-ovqat mahsulotlari, energiya va o'g'itlarga narx-navoning keskin oshib ketishidan, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar katta zarar ko'rmoqda.

BMT Bosh kotibi Antoniu Guterrish ta'kidlaganidek, mojarolar alangasi "tengsizlik, nochorlik va moliyalashtirishdagi yetishmovchiliklar bilan yanada avj olayapti". Bundan ham achinarlisi, o'tgan yili 1.2 mlrd. aholi yashaydigan 74 ta rivojlanayotgan mamlakatdagi inqiroz oqibatida inson huquqlarini ta'minlash bilan bog'liq ahvol keskin yomonlashdi. Shunday murakkab va sinovli davrda O'zbekiston uchun muhim bo'lgan qator tadbirlar amalga oshirilgani va o'z samaralarini bergani diqqatga loyiqdir.<sup>3</sup>

### **Amalga oshirilgan tadbirlardan**

Birinchidan, aholi murojaatlari bilan ishlash jarayoniga yangi mexanizmlar tatbiq etildi.

Shu orqali qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarimizni qiynab kelgan muammolarni hal etish, qiynoqlarning oldini olish, ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, so'z erkinligini mustahkamlash kabi yo'nalishlarda ijobiy natijalarga erishildi.

Ikkinchidan, O'zbekistonning Jeneva shahridagi BMT bo'linmasi va boshqa xalqaro tashkilotlardagi doimiy vakili BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashining rais o'rinbosarligiga saylandi. Shu bilan birga, inson huquq va erkinliklariga oid xalqaro reyting va indekslarda mamlakatimiz o'rnini yaxshilashga birinchi darajali ahamiyat berildi.

Uchinchidan, 2021-2022 yillarda qonun ustuvorligi, norma ijodkorligi sifati, hukumat faoliyati samaradorligi, so'z va axborot erkinligi, jinoyatchilik va korrupsiyaga qarshi kurash, biznesni olib borish shart-sharoitlari kabi reyting va indekslarda O'zbekistonning o'rnini

<sup>2</sup> Образование в области прав человека: национальный и зарубежный опыт / Отв. изд. А.Х. Саидов. - Ташкент: Национальный центр Республики Узбекистан по правам человека, 2011. - С. 11.

<sup>3</sup> O'zbekiston va Birlashgan Millatlar Tashkiloti: Inson qadr-qimmati yo'lida 30 yillik hamkorlik Saidov A.X – Toshkent: 2022

yaxshilash bo'yicha muayyan yutuqlar qo'lga kiritildi. Umuman olganda, 2022 yilda jami 24 ta reytingning 15 tasida O'zbekistonning o'rni yaxshilandi, 3 tasida ilk marotaba e'tirof etildi.<sup>4</sup>

To'rtinchidan, ayrim xalqaro reytinglardagi mamlakatimiz o'rni nisbatan pastladi.

Qarang, qiziq paradoks: Jahon odil sudlov loyihasi tashkilotining "Huquq ustuvorligi" indeksida mamlakatimiz 7 pog'ona yuqorilab, umumiy reytingda 140 ta mamlakat ichida 78-o'ringa ko'tarildi. Ammo, "Sud faoliyati samaradorligi" indeksida O'zbekiston 50,8 balldan 13,1 ballgacha, ya'ni 37,7 ball pastlagan.

Beshinchidan, 2023 yilda ayni yo'nalishdagi islohotlar samaradorligini izchil oshirish taqozo etiladi. Nega deganda, so'nggi yillarda sud-huquq tizimida adolat o'rnatish bo'yicha ko'p ish qilganimizga qaramay, Yurtboshimiz ta'biri bilan aytganda, "odil sudlovni ta'minlash bo'yicha hali qo'limiz yetib bormagan masalalar bor. Afsuski, hozir ham tergov sifati pastligi, sudlarda odamlarning ovoragarchiligi, sud qarorlari ijro etilmay qolayotgani bilan bog'liq holatlar uchramoqda"

#### XULOSA

Inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish mexanizmini yanada takomillashtirish, 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarni samarali va o'z vaqtida amalga oshirish maqsadida quyidagilar O'zbekiston Respublikasining inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalari normalarini bajarish yuzasidan mas'ul davlat organlari va tashkilotlari faoliyatining asosiy yo'nalishlari etib belgilangan: xalqaro tashkilotlarning inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha tavsiyalarini amalga oshirishga qaratilgan milliy harakat rejalari («yo'l xaritalari»)ning so'zsiz bajarilishini ta'minlash; qonunchilik va huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish orqali BMTning inson huquqlari bo'yicha ustav organlari va shartnomaviy qo'mitalarining tavsiyalarini bajarishga to'squinlik qilayotgan sabab va sharoitlarni aniqlash, tahlil qilish hamda bartaraf etish; O'zbekiston Respublikasining inson huquqlari bo'yicha xalqaro majburiyatlarini bajarish sohasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Jamoatchilik palatasi va fuqarolik jamiyati institutlari bilan samarali hamkorlikni amalga oshirish. O'zbekiston milliy taraqqiyotning yangi bosqichiga qadam qo'ygan bir davrda milliy huquqiy tizimni tubdan isloh qilish, jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirish va malakali yuridik kadrlarni tayyorlash bo'yicha jiddiy ishlar amalga oshirildi.

---

<sup>4</sup> pravacheloveka.uz

Inson huquqlari sohasidagi xalqaro tuzilmalar bilan yaqin sheriklik kengaymoqda, huquqni himoya qilish borasida hukumatga qarashli bo'lmagan tashkilotlar bilan amaliy muloqot yo'lga qo'yildi. Umuman olganda, Davlatimiz rahbarining global forumni o'tkazish to'g'risidagi tashabbusi mamlakatimizda inson huquqlari sohasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlarning mantiqiy davomi bo'lib, bu borada ta'lim va tarbiya ishlarini mazmunan boyitishga hamda yuqori sifat darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

## REFERENCES

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining Rezolyusiya 217 A (III) bilan 1948 yil 10 dekabrda qabul va e'lon qilingan
2. Inson huquqlari umumiy nazariyasi: IIV tizimidagi ta'lim muassasalari tinglovchi va kursantlari, shuningdek huquqni muhofaza etuvchi organlar xodimlari uchun darslik. — T., 2012. — 304 b
3. Саидов А.Х.. Международное право прав человека: Учебное пособие / Отв.ред. акад. Б.Н. Топорнин. М., 2002. - С. 80. 4. Образование в области прав человека: национальный и зарубежный опыт / Отв. изд. А.Х. Саидов. - Ташкент: Национальный центр Республики Узбекистан по правам человека, 2011. - С. 11.
4. <https://www.ohchr.org/RU/AboutUs/Pages/WhatWeDo.aspx>
5. O'zbekiston va Birlashgan Millatlar Tashkiloti: Inson qadr-qimmatini yo'lida 30 yillik hamkorlik Saidov A.X – Toshkent: 2022